

Füzi László

Németh László levelei Hartmann Jánoshoz

A majdani alapos sajtó- és irodalomtörténeti munkák nyilvánvalóan részletesen foglalkoznak azzal a szereppel, amellyel a különböző folyóiratok „beleszóltak” Németh László pályájának alakulásába. De talán nem is helyes a „beleszóltak” kifejezés használata, hiszen Németh, ezt a most közlésre kerülő levelek is bizonyítják, öntörvényű író volt, s a különböző folyóiratoknál is a maga törekvéseihez kereste a teret, egészen addig, amíg el nem jutott egyedül írott folyóirata, a *Tanu* megteremtésének gondolatáig.

A *Napkelettel* Németh azt követően került kapcsolatba, hogy előtte is nyilvánvalóvá vált, a *Nyugatban*, az 1925-ös díjnyertes novella és hozzákapcsolódóan a szerencsésnek mondható pályakezdés ellenére sem kaphat teret törekvései érvényesítésére. Ezt követően rendszeresen publikált a *Protestáns Szemlében* és a *Napkeletben* is, ám az említett folyóiratokkal való kapcsolata sem volt felhőtlen, ez minden nemzedéki, világlátásbeli, ideológiai különbözőség mellett abból is következett, hogy Németh egyre inkább teljes írói világa érvényesítésére törekedett. A konfliktusok az alább következő levelekből is nyilvánvalókká válnak, ennek ellenére le kell szögezni, hogy ez a konzervatív folyóirat valóban fontos szerepet töltött be Németh pályáján, hiszen a „készülődés” időszakában biztosított számára teret, itt jelent meg a „valódi” pályakezdését jelentő *Emberi színjáték* című regénye, s aztán őrződött is jó ideig a folyóirat oldalain, s többek között itt indíthatta el *Kritikai Napló* című tanulmány-sorozatát.

A *Napkelettől* 1927 őszén Hartmann János, ahogy Németh mondta, a lap „kuliszerkesztője” kereste meg Némethet, azzal, hogy az Ady Endre és Hatvany Lajos levelezéséről írjon kritikát, az írás elkészült, ám azt nem közölték, „filoszemita” jellege miatt. Ezt követően Tormay Cécile, a lap főszerkesztője kérte, hogy találkozzanak, ez a találkozó hosszabb időre megalapozta Némethnek a *Napkelettel* való kapcsolatát, miközben Némethben már a saját, egyedül írott lap irányába mutató indulatok munkáltak.

Az alábbiakban Németh László Hartmann Jánoshoz írott leveleit közöljük, valamennyi Némethnek a *Napkeletnél* végzett munkájával kapcsolatos. Hartmann János 1875-ben született, 1943-ban halt meg, 1918-tól Budapesten tanított, irodalomtörténeti munkái jelentek meg, tulajdonképpen Németh László édesapjának a generációját képviselte. A fiatal Németh Lászlótól nyilvánvalóan világok választhaták el, ezért személyes utalásokkal alig találkozunk a levelekben, igaz, Németh ekkor már valóban a maga útját járta, ebből következően gondolatainak érvényesítése kötötte le.

A leveleket Kőhegyi Mihály találta László Gyula régészprofesszor kéziratgyűjteményében, arról, hogy miképpen kerültek a gyűjteménybe, nincsen tudomásunk. Érdekességként jegyzem meg, hogy az itt ötödikként közölt levél szerepel a *Németh László élete levelekben 1914 – 1948* (Budapest, 1993, szerkesztette, sajtó alá rendezte Németh Ágnes, a jegyzeteket írta Grezsa Ferenc), a kötetben lelőhelyként a Magyar Tudományos Akadémiát jelölik meg. Kőhegyi Mihállyal a munkakapcsolatunk, majd a barátságunk a nyolcvanas évek közepén kezdődött, amikor Kőhegyi Mihály kezdeményezte a közgyűjteményekben lévő Németh László-levelek összegyűjtését és közzétételét. Ennek a munkának a keretében mintegy száz Németh László-levelet, közöttük az Áprily Lajoshoz, Basch Lóránthoz, Földessy Gyulához, Veres Péterhez írottakat tettük közzé, erre utalva írta az említett kötet bevezetőjében Németh Ágnes: „többen hiányolták a barátok leveleit, például a Veres Péterhez írott leveleket közreadó Füzi László és Kőhegyi Mihály. Az ő hatásukra döntöttem el, hogy megpróbálom összegyűjteni édesapám teljes levelezését”. Az első, 1993-ban megjelent levelezés-kötetet újabb három vaskos kötet követte 2000-ben, ebben a munkában Domokos Mátyás volt Németh Ágnes segítője. Ezeknek a köteteknek a megjelenését követően viszont Kőhegyi Mihály érezte úgy, hogy még mindig nem érte el a lehetséges teljességet a gyűjtemény, ezért újra foglalkozni kezdett a még fel nem tárt Németh-levelek összegyűjtésével. Elsőként László Gyula professzor gyűjteményét nézte át, ennek eredményeként közölhettünk a *Forrás* 2001. áprilisi számában egy-egy Kosztolányi Dezsőhöz és Sárközi Györgynéhez írott Németh-levelet. 2001. májusának végén Bajáról jöve Kőhegyi Mihály a most közlésre kerülő Hartmann Jánoshoz írott levelek fénymásolatát adta át nekem azzal a megjegyzéssel, hogy a jövő év áprilisában kellene őket közölni, az újabb évfordulón, hiszen akkor is emlékezni kell majd Németh Lászlóra. Kőhegyi Mihály 2001. június 18-án meghalt, a búcsúztatását követő napon ültem le a gép mellé, hogy előkészítsem közlésre, s most rá emlékezve adom közre az általa átadott leveleket.

1.

Igen tisztelt Uram!

Sajnos, a rendelésem nagyon megnehezíti, hogy délutáni összejövetelükön részt vehessek. Tegnap is az utolsó pillanatban itthon ragadtam. De talán még így sem késtem el a Móricz-kritikával, amely a könyvhöz illőn elég jelentéktelen lett. Nagyon sokra tartom Móriczot, tavaly Zsinkát kellemetlenségeknél is tettem ki a róla írt tanulmányommal, de erről a könyvről nem írhattam többet és mást, mint amit itt küldök. Olyan novellák ezek, amelyeket a szerkesztő harmadik telefonüzenetére ír meg az arivé, akitől már minden jó.

Egyben elküldöm a heverő papírjaim egyikét is. Ez nem cikk. A tavaszon írtam, amikor lapalapítási híreket hallottam s gondoltam, segítek a fiataloknak a magam revű-utópiájával, hátha találnak benne valamit, amit használhatnak. Most hogy hallom, hogy a Napkelet milyen nagy átalakulás előtt áll s hogy 60 ívről 130 ívre szökik az évi terjedelme, szerkesztő úrhoz küldöm el ezt a fiókomban lappangó papírost, így, piszkoztatban, hisz természetes, hogy csak olvasásra szántam. Nem mintha a szerkesztés felől akamám kioktatni, de talán van benne olyan ötlet, amit a Napkelet fölhasználhat s ezzel legalább közvetve hozzájárulhatok a magyar irodalmi élet egyetlen komoly szervének: a folyóiratnak a föllendítéséhez.

Pirandello tanulmányomat okt. 20-ra ígérhetem. Néhány könyvet kell Olaszországból meghozatnom s a posta és a könyvkereskedők nagyon nehézkesek. A Napkeletnek szánt része Pirandello színpadáról fog szólni, mint ami európai viszonylatban egyedül érdekes. A cikk egy ívre terjed, az egész Pirandello tanulmány kettőre. A továbbiakra az a tervem, hogy mindazoknak az európai nemzeteknek, amelyeknek a nyelve számomra hozzáférhető, évente egy-egy írójáról írok, két-két hónapi időközben. Jövőre talán: André Gide, Blasco Ibanez, Galsworthy, Thomas Mann, Gorkij s ha addigra elsajátítom a norvégot, annyira, hogy olvashassak rajt: Knut Hamsun esne. A következő évben újra végigmehetnénk a skálán s néhány év alatt elég jelentékeny tőke gyűlne föl.

Természetes, ennyi munka mellett könyvkritikát csak keveset vállalhatok. Ha azonban a Napkeletnek csakugyan van számomra

e két hónaponta ajándékozott egy íven felül is helye: a legteljesebb diszkréció kérése mellett közölhetem a következőket. Én mint novella író hajóztam be az irodalomba, amikor 25-ben a Nyugat novellapályázatát megnyertem. Akkor elkövettem azt a bolondságot vagy bölcsességet, hogy Osvát Emőnek az én magyar erőket összefogó irodalmi álmaimat kitálaltam. A Nyugat erre B-listára tett s én minden hajlamom ellenére, a magyar irodalmi viszonyok fölötti elkeseredésemben lettem kritikussá. S ma ott tartok, hogy főként az vagyok, mert annak kell lennem. De író ösztönöm sem akarom parlagon hagyni s szükségét érzem, hogy mindazon műfajokban, amelyben eredményt értem el, tovább dolgozzam. A magam neve alatt azonban nem tehetem. Nem kompromittálhatom a kritikai munkásságom az íróival, viszont író-kedvemem sem bocsáthatom oly ösztönösen szabadjára, ha a kritikus nevét írom verseim, novelláim alá. Felelősség és felelőtlenség, objektív és szubjektív énem, úgy érzem, nem fének meg egy név alatt. Ezért az utóbbihoz egy új nevet csináltam s ez új név alatt egy másféle irodalmi pályát. Tervemről eddig csak Zsinka Ferenc tud, aki valamelyik számban, talán már az októberiben hozza is egyik novellámat, ha nem is a jelentékenyebbek közül valót. Amennyiben szerkesztő úr ebben a tervemben segédkezet nyújt, nem is mennék más laphoz, sőt megígémém, hogy minden írásomat e két folyóiratban helyezném el. Tudom, hogy az Ön válasza attól függ, milyenek ezek az írások. Október folyamán legépeltettem őket a feleségemmel s a Pirandello cikkel együtt átadom. De akár használhatja, akár nem, kérem tartsa titokban az itt közölteket. Igaz tisztelője:

Németh László

Kézzel írott, keltezetlen levél, feltehetően 1927 szeptemberének végén íródott, előzőleg, de már szeptemberben kérte Némethől Hartmann a bevezetőben említett *Ady-Hatvány*-írást, Móricz Zsigmond *Baleset* című kötetével foglalkozó írása pedig október 15-én jelent meg a *Napkelet*-ben. A levél bemutatkozó jellegű, Németh másokkal való kapcsolatának indulásakor is részletes, „bemutatkozó” levelet írt. Mindenképpen figyelemre méltó a „heverő papíron” lévő elképzelés a folyóiratokról. Azt jelzi ez, hogy Némethet valóban komolyan foglalkoztatta az „organizátorság”, nem beszélve arról, hogy a folyóiratok fontosságának tudatából nő majd ki a *Tanu* is. Ugyancsak ebben a levélben esik először szó Németh későbbi világirodalmi szemléjéről.

Zsinka: Zsinka Ferenc (1889 – 1933) irodalomtörténész, a *Protestáns Szemle* szerkesztője.

Németh 1926-os írása *Móriczról*: Móricz Zsigmond, *Protestáns Szemle*, 1926. 7. sz. 419-425.

A jelzett *Pirandello-tanulmány*: Pirandello színpada, *Napkelet*, 1927. nov. 15. 913-923.

A levélben jelzett másik név: Németh László a *Protestáns Szemlében* és a *Napkeletben* több elbeszélését a Lelkes László név alatt közölte.

2.

Kedves Barátom!

Bocsáss meg, hogy a megbeszélte délelőttön nem kerestelek fel s Luszinból sem írtam. Akkor az elutazásom körüli céció gátolt, azóta a betegség. Az uton már kilelt a hideg, Luszinban 4 napot feküdtem, a negyediken hazaindultam. 39 -os lázzal utaztam haza, azóta Felsőgödön feküdtem magas lázzal, néhány nap óta jobban vagyok s tegnap bejöttünk Budapestre; szombaton kezdem a robotot. Így sikerült az a pihenő, amelyet oly nehezen verekedtem ki az én nem ép gáláns sorsomtól.

Az Angyalföld cikket már nem tudtam visszasedni a Nyugattól, hallom, meg is jelent azóta. Valaki említette, hogy te neheztelsz érte, hogy a Nyugatnak is adtam cikket s ép ezért szerettem volna ennek a kritikámnak a megjelenését megakadályozni. Én ugyan ép a kritikának folyóirat fölötti szuverén helyét szerettem volna ezekkel az írásaimmal (amelyek körül az utóbbi Nyugatban megjelent regény erős érték-leszállítás) dokumentálni, de tekintve azt, hogy eddigi pályámon érdemleges támogatást csak töletek kaptam, név szerinti kötelességemnek éreztem a *Napkelet* érzékenységének a honorálását. Most már persze könnyen megígérhetem, hogy nem adok a Nyugatnak több cikket; de ezzel sem mondtam nagyot, mert azt hiszem, más lapnak sem. A betegség teljesen megtört, nemcsak egy egyszerű influenza volt, de egész évi, mindig a munkabírás határán mozgó robotom után az összeroppanás is. Elég nekem a regényt befejezni és nyomda alá javítani, a kritikát teljesen abba akarom hagyni. Sajnálom, mert itt tüzttem ki a legmagasabb célokat, erre áldoztam a legtöbb ifjú erőt; anyagilag is egész kis vagyont építettem bele tanulmányaimba. Hogy csak egyet mondjak: 2 és fél év alatt több mint harminc esszám jelent meg. Mondhatom, semmi igazi eredményt nem értem el; nincs értelme, hogy ezen a terepen tovább gyötörjem magam. Most a fenekére láttam saját erőlködésemet; nem olyan feneketlen, mint én hittem. Regényem után talán írhatok még egy két tisztultabb művet; azon túl ott van a (sajnos) gyarapodó család, elég azért verekednem.

A Babits-ügy iránt nem tudok többé érdeklődni. Érdeklődjön az a külön legény, aki a helyemre áll, mért mindig nekem fájjon a magyar irodalom feje. Ugysem hitte el senki, hogy igazán fáj. Talán ha a betegek önzésére szorítkozom én is és föladom az ifjuság adakozó gesztusát, az emberek több elnézéssel fognak gondolni rám s lekopik rólam az a szélhámós-bélyeg, amelyet maguk megnyugtatóra fiatal pályatársaim rámsütöttek.

Bocsáss meg, hogy a magam dolgaival untatlak; a „nem bírom” kétségbeesése fájdalmas lemondásokra kényszerített s az ember ilyenkor úgy birkózik a sorsával, mint gyerek a torokgyíkkal. Néhány hétig ne keress a *Napkelet* asztalánál; olyan keveset mozdulok ki, amilyen keveset lehet; a regény részleteket pontosan küldöm.

Üdvözlő igaz barátod

Budapesten 1929 ápr. 4.-én

Németh László

Kézzel írott levél

Utalás utazására: Németh László 1929 márciusában hat hetesre tervezett útra indult Abbáziába, de már betegen indult el, s négy nap után betegen érkezett vissza.

Az Angyalföld-cikk: Németh Kassák Lajos: *Angyalföld* című írása a *Nyugat* 1929. áprilisi számában jelent meg.

Utalás a regényére: A *Napkelet* 1929. január 1-i számától folytatásokban közölte Németh *Emberi színjáték* című regényét.

3.

Kedves Barátom!

Röstellem, hogy megint bajt és aggodalmat okoztam. Ránk azonban ujabban zuhog a csapás; most a feleségem volt életveszedelemben; egy hete beteg s ma végeztek műtétet rajta. Az írógépem is rossz, nehezen haladok vele, a kész részeket sem javítottam még ki. Pénteken azonban a fiú viszi a jun. 1.-i szám kéziratát; s hétfőn a 15.-i is ott lesz.

A gépelés engem rendkívül kifáraszt, utána feküdnöm kell, azért eltökéltem, hogy gépirónőt fogadok. Az én Jost gépemen azonban senkisésem tud dolgozni, azért kénytelen vagyok megfelelő modern gépet venni. Hegedűs említette, hogy ő olcsón tud géphez jutni; légy szíves, kérd meg őt, vegyen nekem egyet (max 300 P.), nem baj, ha használt is; teljesen rá bízom a vételt, utólagos panaszom nem lesz; de nem tudok mást megkérni rá. A vételárat vonja le a Napkeletnél lévő pénzem összegéből. Egyben kérem, hogy küldjön nekem még 300 P.-t. Nem akartam megbontani az összeget, de folyik tőlünk a pénz. Szerencsére az én nyári, tátrai nyaralásomat talán megtakaríthatom, mert egyelőre birom és jól érzem magam.

Elnézésedet kérve maradok igaz híved

Felsőgöd 1929. máj. 6.-án

Németh László

Kézzel írott levél

4.

Kedves Barátom!

Hallom, hogy sok baj volt a kéziratommal; amennyire képes vagyok rá, ezen túl iparkodom gondosabb lenni; félek azonban, hogy még mindig marad elég kijavítani való. A regényt ezentúl hozhatod akár a legbátrabb adagokban is, az utánpótlásról gondoskodom.

Feleségem megbeszélte veled részben tudtomon kívül „A magyar kritika feladatai” c. tanulmányom sorsát. Én persze örömmel adom ezt is, mint minden írásomat a Napkeletnek, csak attól félek, hogy túlterhellek titeket. Ha nehézséget okoz most hozni, bátran elhalaszthatod, én ráérek. Korrekturát erről és az új regényrészletről is kérek.

Szakáts László, a novella-pályázat egyik nyertese érdeklődött a Napkeletnél fekvő három novellájának (Rokalyuk stb) sorsa után. Légy szíves írd meg vagy üzend meg, hogy hozod-e valamelyiket; szeretnék válaszolni neki. Tudom, hogy sokan ellene voltak, de én figyelemre méltó tehetségnek tartom s kár volna elriasztani.

Nagyon örülnék, ha egyszer, feleséged önnagyságával együtt, kijönnétek, a világért sem beteget látogatni, inkább a szerkesztői hajszá után egy délutánt a szabadban pihenni.

A viszontlátásig üdvözöl barátod:

Felsőgöd 1929. május 15.

Németh László

Kézzel írott levél

Utalás A magyar kritika feladatai című írására: Az írás *A kritika feladatai* címmel a *Nyugat* 1929. december 1-i számában jelent meg.

5.

Kedves Barátom!

Bocsáss meg, hogy a kézirattal kissé megkéstem. Július elejéig Dunántúlott voltam s haza érkezésemtől a gépirónőmet betegen találtam. Akkor láttunk hozzá a gépelésnek, amikor te a kártyád föladtad. Nem gondoltam, hogy olyan sürgős, hiszen mult hónapban is csak 13.-án adtam át, különben fogadtam volna más valakit. Van egy „Dosztojevszkij és Tolsztoj” című tanulmányom, amelyet a Napkeletnek szántam, de nem adtam föl, mert a regény túl hosszú lesz s a következő vagy a szept. 15. számban ügyis van egy kiadósabb és aktuálisabb témám. Kosztolányi Dezső A Toll című folyóiratban nekiment a beteges Adv-kultusznak, de

véleményem szerint a legvadabb Ady-rajongóknál is jobban elvetette a sulykot. Az ő tanulmányával szeretnék foglalkozni s az „Ady-bessz” egészséges irányba terelni. Az essay kb 7–8 oldal lesz. Tormaynak már Tirolból írok a külföldi folyóiratok és világirodalmi kritika ügyében. Holnap utazom a Zell am See körüli Krimmlbe s körülbelül 3 hétig maradok. Lehet, hogy a regényrészletet nem gépelve, hanem írásban küldöm kb. 10.-re. Kellemes nyaralást, Önagysága kezeit csókolja, téged üdvözlő igaz híved

Felsőgöd. 1929 júl. 16.

Németh László

Kézzel írott levelezőlap

Írása Dosztojevszkijról és Tolsztojról: Két könyv Tolsztojról címmel éppen a levelezőlap írásának napján, 1929. július 16-án jelent meg Németh írása a Nyugatban, más Tolsztojjal és Dosztojevszkijjal együttesen foglalkozó írását nem ismerjük.

A Kosztolányi Dezső által kirobbantott vitához való hozzászólása: Pamflet és kritika, Napkelet, 1929. szeptember 15. 388-390.

6.

Kedves Barátom!

Mult hét csütörtöke óta sokat járok ki Gödre (a feleségem ott fekszik betegen) s így vasámapi kártyádat is csak ma délben kaptam meg, amikor iskolából hazajöttem; ne vedd hát rossz néven, hogy nem látogattalak meg. Nem baj, hogy a kritika nem jelent meg, így talán én is átkorrigálhatom, mert bizony a mult héten nem volt rá időm, a regény-részletet át sem merem olvasni; félek, hogy egyes sajtóhibák fölött szemrehányást kell tennem a hanyagságomért magamnak. Örülök, hogy az érdekesebb könyvekkel engem akarsz tömni; én szívesen írok kritikát, mert ha hálátlan mesterség is, ez áll a legközelebb a szívemhez. A Sipos-kötettel egy időben jelent meg Nyírő Wesselényi-regénye, ennek bírálatát szívesen vállalnám. Külföldiek közül, ha még nem jelent meg róla bírálat nálatok, Stefan Zweig Grisa őrmesterét s a Farkas-hagyatékban lévő Hauptmann-regényt. Akár két kritika is kerül tőlem minden számra, hiszen november dereka körül el kell készülnöm az Emberi Színjátékkal s akkor (olvashatatlan szó) a tollam. Alig várom, hogy tanulmányokat írhassek. A multkor mulatságból, csak hogy az angolt gyakoroljam, nekiültem egy Shakespeare vígjátéknak s úgy belemelegedtem, hogy azóta öt drámáját olvastam el. Rosszul ismerem magam, ha január elsejére meg nem nyomorítlak benneteket egy Shakespeare tanulmánnyal.

A regényrészletet feleségem betegsége miatt csak holnap kezdjük gépelni s két részletben adom le megint (2.-án és 4.-én). Sajnálom, hogy gondot okozok vele, de magamnak is elég gond; a regényt sem nyomoríthatom meg, de a Napkeletet sem azzal, hogy áthuzom a jövő évre; így hát magamnak kell megnyomorodnom s neked is egy kicsit. Ez a folytatás megint hosszabb lesz (25 o. körül) de be akarom fejezni a második részt. A harmadik rész három rövid fejezete s az epilógus együttvéve sem lesz több 65. o. A Tamási-kritikát 6.-án adom nyomdába.

Nagyságos asszony kezeit csókolom, téged szeretettel köszönt

Budapest. 1929. okt. 14.-én

Németh László

Kézzel írott levél

Ebben az időszakban sem Sipos Domokosról, sem Nyírő Józsefről, sem Tamási Áronról nem jelent meg írása, s világirodalmi tematikájú írásai sem jelentek meg.

7.

Kedves Barátom!

Holnap adom le az utolsó folytatás első felét s csütörtökön az epilógust. A folytatáshoz csillag alatt a következő jegyzetet akarom csatolni:

„Az Emberi Színjáték utolsó felvonása ez. A mű egyelőre ott marad, ahol megjelent: a Napkelet évülő köteteiben várja, hogy kiássák: bölcsője lesz ideiglenes koporsója is. Egy pillanatot nem érdemel a mű, amely nem várhat éveket s illik is, hogy aki isteni dacosságra oktatott, a tetszhalált válassza s ne a kínálkozást.

Ki tudja, felénk szalad-e az idő vagy elszalad tőlünk? Megszerezhetik-e szegény ifjabb öccsei bátyjuknak a figyelmet, mely megjelenése idején elmaradt? Nincs kiadó és nincs magyar folyóirat a Napkeleten kívül, amely e regényt vállalta volna. Érdem lesz-e valaha, ami ma oktalanság? Ha igen; álljanak e sorok a Napkelet szerkesztője mellett, aki művemet erényeivel és hibáival a biztos gáncsokkal és bizonytalan kihívásokkal együtt a maga ügyévé tette.

A regényt Csordás Elemének, a nagylelkű orvos-adminisztrátornak ajánlom. Az ő támogatása indította el a Színjátékot s az ő barátsága segítette át megbicsakló erőm döccenőin. Ne maradjon el e nemes olvasó neve könyvem homlokáról.”

Ennyi az ajánlás! Kérlek, ha kifogásod van ellene, tudasd velem; hogy esetleg más formát beszélhessünk meg. Tekintve, hogy a regény nem jelenik meg, fontosnak tartom e kétféle érdem leszögezését.

Legkésőbb szombat reggelig küldöm a Móricz és Tamási-kritikámat s 18.-ig a Katona József tanulmányt. Ha Tosztoppidannak

és Werfelnek és Sinclair Lewisnek a Kiválasztottak című sorozatban megjelent regényeit megszerezheted nekem, arról is írok még elutazásom előtt.

Üdvözöl szeretettel

Németh László

Kézzel írott levél. Az *Emberi színjáték* utolsó részlete 1929. december 15-én jelent meg a *Napkeletben*, a levél minden bizonnyal december első napjaiban íródott. A levélben küldött jegyzet megjelent a lapban, *Napkelet*, 1929. december 15. 801.

dr. Csordás Elemér: A főváros tisztifőorvosa, támogatása tette lehetővé, hogy Németh László iskolaorvosi álláshoz, s így állandó fizetéshez jusson.

Utalás a Móricz- és Tamási-kritikára: Némethnek Móricz Zsigmond *Forró mezők* és Tamási Áron *Erdélyi csillagok* című kötetéről egyaránt a *Napkelet* 1930. januári számában (91-93. o. és 83-84. o.) jelent meg az írása.

Utalás a Katona József-tanulmányra: Némethnek 1929-ben és 1930-ban nem jelent meg írása Katona Józsefről.

Utalás a világirodalmi írásokra: Némethnek ebben az időszakban az említett szerzőkről nem jelent meg írása.

8.

Kedves Barátom! Megnyugtató tudósítok, hogy a következő regényrészt 16.-án reggel nyomdába adom. Teljesen fehér rész, cenzurára nincs szükség, vagy ha van, a korrekturában is elvégezhető. Husz nyomtatott oldalt küldök, öt visszamaradt az előző fejezetből; így azt hiszem, az egészet hozhatjátok elsején. Hallom, hogy a regény miatt sokat piszkálják a Napkeletet. Én előre tudtam, hogy mindazok, akik kritikáimért gyűlölnék, szívósabbak lesznek az érdeklődők kis csapatánál; megjósoltam ezt a hangulatváltozást, még azt is, hogy melyik fejezetnél következik be s csak azért bánt a lelkiismeret, hogy Tormay érzékenységét mégis kitétem a gáncsoknak. Soha többet folyóiratnak nem adok regényt. Inkább maradjon a fiókomban, minthogy másokkal kelljen az ellenem irányuló gyűlölködést megosztanom. Nagyságos asszonynak kézcsokját küldi,

Téged üdvözöl hived

Németh László

Kézzel írott levelezőlap, pontos datálása nem lehetséges, ezért az *Emberi színjáték* írása alatti időszak utolsó leveleként közöljük.

9.

Kedves Barátom!

*Befejeztem utolsó napló-cikkemet is, ma és holnap gépelek, legkésőbb csütörtök reggelre nyomdába van az egész rovat. Az összeállítást már a gépelésben jelzem. Huxley, Borgese, Ayala egy-egy regényéről írok s Valery tanulmányairól. Azt hiszem, elég formás kis csokor lesz. Címet a *Kritikai Naplónál* nem találtam jobbat. Ezt nagy, vastag betűkkel kellene szedetni; a könyvcímeket kis, dűlt betűkkel. Az egyes ismertéseket csillag választja el. Az első ciklushoz jegyzetben kis előszót adok, amelyben a sorozat célját ismertetem. Kérlek, csütörtök délelőtt még nézd át a gépírási példányt, én meghagyom, hogy amíg te nem láttad, ne kezdjék szedni. Ennek a rovatnak a terjedelme kb. 8. o. Ugy hiszem, leghelyesebb volna, ha a kritikai, képzőművészeti stb. rovat után következne, külön oldalon. A viszontlátásig szeretettel üdvözöl*

Budapest 1930. szept. 15.

Németh László

Kézzel írott levél, a *Kritikai Napló* bejelentése, a *Napló* első tömbje a *Napkelet* 1930. október 15-i számában jelent meg, a felsoroltak közül ekkor Valery könyvével nem foglalkozott.

10.

Kedves Barátom! Az Ortega-tanulmányt anyám bevitte, szerdán az Ehrenburg-cikk is ott lesz. Az Ortega-tanulmány fölé írt ajánlás ellen, ha kifogásod van, töröld. Megválásom a Nyugattól s még egy másik fontosabb lépésem azt a hitet keltheti egyesekben, hogy Babitscsal meghasonlottam vagy éppen ellenségei támadása miatt hagytam őt cserben. Ez ellen a föltevés ellen akartam tüntetni a dedikációval. – Az augusztusi számra egy novellát, a Byron tanulmányomat s a Meredith-cikket adom. – Úgy látom, a Napkeletnél kellemetlenséget okoztam az én opciós-tervemmel. Kérlek, írd meg a szerkesztőnek, hogy ne csináljon gondot belőle. Én állom a szavam, hogy amíg kell, minden írásomat a Napkeletnek adom s legyenek azok esetenként fizetve, mint eddig. Részemre az egész terv kényelmi szempontokból volt kedves. Azt akartam elérni, hogy ne kelljen írókkal érintkezniem s ha ti vállalkoztok rá, hogy minden írásom hozzátok, nekem a fizetés ügye másodrendű.

*Kézcsokját küldi, neked kellemes nyaralást kíván
szerető barátod*

Uj: A korrekturát nem kell kiküldeni, pénteken bemegyek érte.

Kézrel írott levelezőlap, Németh Ehrenburggal foglalkozó írása, s fontos *Ortega*-tanulmánya egyaránt a *Napkelet* 1930. július 1-i számában jelent meg, így a levelezőlap 1930. júniusának közepén íródhatott.

„Megváltásom a *Nyugat*tól“: Időlegesnek bizonyult, hiszen Németh ezt követően, egészen a Babitscsal való végleges szakításig dolgozott a *Nyugat*ba.

11.

Kedves Barátom! Dolgozom a novemberi sorozaton. Négy könyvről írok s kissé rövidebben, mint az előző számban; Paul Valéry: Variété, Werfel: Barbala, Virginia Woolf: Mrs. Dalloway és Gomez de la Senna: La viuda blanca y negra; – esetleg Unamuno egy könyvéről vagy Pirandello legújabb színdarabjáról is. A következő számokra is bőséges anyagom van: orosz, norvég, dán, svéd és amerikai könyveket rendeltem; az apai örökségemből fogom egyszer valamikor az adósságaimat kifizetni. – Kérlek továbbá, küldd meg nekem, ha még nem osztottad ki Dreiser: Amerikai tragédiáját, amely most jelent meg, kritikára. – A következő (novemberi) számra elkészül rég beígért Vergilius tanulmányom is; okt. 15-én volt születésének kétezere éves évfordulója; így éppen aktuális – Marconnay Tibor itt hagyott nálam egy csomó verset s kért, hogy tapogatózzam, kibékültetek-e vele s hoznátok-e tőle valamit. Ha érdekel, beadom hozzád. Nem írhatnád meg, mikor vagy déltájban otthon, a hét melyik napján szaladhatok fel hozzád, ha valami közleni valóm van. A tanulmányt 15.-ig, a rovatot 18.-ig eljuttatom a lakásodra.

Szeretettel üdvözöl, barátod:

Németh László

Kézrel írott levelezőlap. Némethnek a *Napkelet* 1930. november. 1-i számában jelent meg a *Kritika Napló* című sorozatán belül Valery *Variété II.*, Ramón *La viuda blanca y negra* és Virginia Woolf *Mrs. Dalloway* című munkájával foglalkozó írása, így a levelezőlap 1930. októberében íródhatott.

Utalás a Vergilius-tanulmányra: Némethnek A kétezere éves költő című írása a Napkelet 1930. november 1-i számában jelent meg.

Marconnay Tibor (1896-1970) költő

12.

Kedves Barátom! A kéziratot kedden reggel nyomdába adom. Egyetlen cikk lesz: Joyce Ulyssese, körülbelül négy oldalt tesz ki, többet nem is adok a Kritikai Naplóba. A meghozatott könyvek közt kevésről érdemes ími s én szeretném velük nyárig kihúzni, akkor sokkal észrevehetőlenebbül szűnhetne meg a rovat. Arról most már szó sem lehet, hogy új könyveket rendeljek; eddig számonként kb. 40 P.-t fizettem rá a Naplóra, más cikkeim honoráriuma azonban annyira amennyire fedezte ezt a deficitet. Amióta azonban a szerkesztő kikötése lehetetlenné tette, hogy nagyobb tanulmányokat írjak a lapba, Móricz-polémiám sorsa, hogy elvi kérdésekhez hozzászóljak s Bochuniczky-cikkem félredobása, hogy magyar íróról többé bírálatot közöljek, ezt az áldozatot kis fizetésemből nem hozhatom meg. Úgy hiszem május-júniusra még lesz anyagom s ha ősszel nem jövök, senki sem veszi észre.

Szeretettel üdvözöl

Németh László

Kézrel írott levelezőlap, a postabélyegzőn: 1931. március 16.

Utalás a Joyce-írássra: Németh Joyce-írása a Napkelet 1931. április 1-i számában jelent meg.

„Bochuniczky-írássom félredobása” (így): Németh írása Bochuniczky Szeffi novelláiról a *Napkelet* 1931. április 1-i számában jelent meg.

13.

Kedves Uram,

szívesen leszek segítségére a Rothermere-díjra érdemesek kiválasztásában. Bármikor rendelkezésére áll igaz tisztelője

Budapest 1932. jan. 4.-én

Németh László

Kézzel írott levél.

Rothermere-díj: 1931 novemberében a Londonban tartózkodó Kosztolányi Dezsőnek lord Rothermere ezer fontot adott át, hogy azt az esztendő legkülönb szépirodalmi művének jutalmazására használják. A díjat a Magyar Pen Club választmánya megosztva Krúdy Gyulának és Móricz Zsigmondnak adományozta. Vö.: Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső*, Budapest, 1990. 239-244.